

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.6.1.20>

NAJCZĘŚCIEJ UŻYWANE ŚRODKI STYLISTYCZNE EKSPRESJI ARTYSTYCZNEJ W POEZJI MAHMUDA KYRYMLY (NA PRZYKŁADZIE POEMATU „JUSUF I ZULEJCHA”)

Afize Emiramzaieva

*starszy wykładowca Katedry Filologii Orientalnej
Dydaktyczno-Naukowego Instytut Filologii i Dziennikarstwa
Tawrijskiego Uniwersytetu Narodowego imienia W.I. Wiernadskiego
ORCID ID: 0000-0001-7679-321X
e-mail: afzemustafa83@gmail.com*

Adnotacja. W artykule przeanalizowano poemat „Jusuf i Zulejcha”, który jest przedmiotem ciągłych badań naukowych, ale jego aspekt językoznawczy wciąż pozostaje niezbadany. Rozważono najczęściej używane środki artystyczne poematu M. Kyrymly, które odgrywają ważną rolę, podkreślając indywidualny styl autora i różnorodność języka krymskotatarskiego. Określono funkcje użytych tropów i postaci stylistycznych na przykładzie poematu „Jusuf i Zulejcha”. Opisano również użycie przez M. Kyrymly postaci stylistycznych, za pomocą których poeta głęboko i ekspresyjnie przekazuje swoje rozumowanie o życiu, naturze i wartościach ludzkich.

Język i styl indywidualny, w szczególności użycie środków stylistycznych ekspresji artystycznej, klasycznych dzieł ukraińskich i zagranicznych poetów i pisarzy przyciągają uwagę wielu badaczy. W literaturoznawstwie i językoznawstwie krymskotatarskim nie ma dziś całościowych ukończonych badań na ten temat, co wynika ze znaczenia naszych badań. Dzięki takim naukowcom, jak K. Konuratly, R. Fazyl, A. Kokiieva dokonano transliteracji pracy ze starożytnego pisma krymskotatarskiego na tekst łańciskowy i cyfrowy, oraz przeanalizowano poemat.

Proponowany artykuł po raz pierwszy dotyczy funkcji stylistycznych najczęściej używanych postaci i tropów, a mianowicie: metafory, epitetu, hiperboli, gradacji, inwersji, wskazujących na wysoki poziom rozwoju fikcji i języka literackiego Tatarów krymskich w XII–XIII wieku.

Słowa kluczowe: tropy, środki obrazkowe, epitet, metafora, symbol, hiperbola, gradacja.

THE MOST USED STYLISTIC MEANS OF ARTISTIC EXPRESSION IN MAKHMUD KYRYMLY'S POETRY (BASED ON EXAMPLE OF THE POEM “YUSUF AND ZULEKHA”)

Afize Emiramzaieva

*Senior Lecturer at the Oriental Philology Department
Educational and Scientific Institute of Philology and Journalism
of V. I. Vernadsky Taurida National University
ORCID ID: 0000-0001-7679-321X
e-mail: afzemustafa83@gmail.com*

Abstract. The article analyzes the poem “Yusuf and Zuleyha”, which is the object of constant scientific research, but its linguistic aspect still remains unexplored. The paper discusses the most used artistic means of M. Qirimly's poem, which play an important role, emphasizing the individual style of the author and the diversity of the Crimean Tatar language. On the example of the poem “Yusuf and Zuleyha” the functions of the used paths and stylistic figures are determined. M. Qirimly's use of stylistic figures is also described, with the help of which the poet deeply and expressively conveys his thoughts on life, nature and human values. Language and individual style, in particular the use of stylistic means of artistic expression, of classical works of Ukrainian and foreign poets and writers, attract the attention of many researchers. In Crimean Tatar literary and linguistic science today there are no complete studies on this topic, what makes our research relevant. Thanks to such scholars as K. Konuratly, R. Fazyl, A. Kokiieva, the work was transliterated from the ancient Crimean Tatar script into Latin and Cyrillic text, and the poem was analyzed. The proposed article for the first time considers the stylistic functions of the most commonly used figures and tropes, namely: metaphor, epithet, hyperbole, gradation, inversion, indicating a high level of development of fiction and literary language of the Crimean Tatars in the XII–XIII centuries.

Key words: paths, pictorial means, epithet, metaphor, symbol, hyperbole, gradation.

НАЙУЖИВАНІШІ СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ХУДОЖНЬОЇ ВИРАЗНОСТІ В ПОЕЗІЇ МАХМУДА КИРИМЛИ (НА ПРИКЛАДІ ПОЕМИ «ЮСУФ І ЗУЛЕЙХА»)

Афізе Емірмустаєва

старший викладач кафедри східної філології

Навчально-наукового інституту філології та журналістики

Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

ORCID ID: 0000-0001-7679-321X

e-mail: afizemustafa83@gmail.com

Анотація. У статті проаналізовано поему «Юсуф і Зулейха», яка є об'єктом постійних наукових розвідок, але її мовознавчий аспект залишається ще не дослідженим. Розглянуто найуживаніші художні засоби поеми М. Киримли, які відіграють важливу роль, підкреслюючи індивідуальний стиль автора і розмаїття кримськотатарської мови. Визначено функції використаних тропів і стилістичних фігур на прикладі поеми «Юсуф і Зулейха». Описано вживання автором стилістичних фігур, за допомогою яких він глибоко та експресивно передає свої міркування про життя, природу і людські цінності.

Мова та індивідуальний стиль, зокрема вживання стилістичних засобів художньої виразності, класичних творів українських та зарубіжних поетів і письменників привертають увагу багатьох дослідників. У кримськотатарському літературознавстві й мовознавстві наразі немає цілісних завершених досліджень із цієї теми, чим і зумовлена актуальність нашої роботи. Завдяки таким ученим, як К. Конуратли, Р. Фазил, А. Кокієва, здійснено транслітерацію твору з давньокримськотатарської писемності на латинографічний та кирилографічний текст, а також проаналізовано поему.

У пропонованій статті вперше розглядаються стилістичні функції фігур і тропів, що найчастіше вживаються, а саме: метафора, епітет, гіпербола, градація, інверсія, що вказують на високий рівень розвитку художньої літератури та літературної мови кримських татар у XII–XIII ст.

Ключові слова: тропи, зображальні засоби, епітет, метафора, символ, гіпербола, градація.

Вступ. Як відомо, у художній літературі засоби виразності надають мові яскравості, посилюють її емоційний вплив на читача або слухача. Засоби мовної виразності різноманітні. Розрізняють *фонетичні* (звукові), *лексичні* (пов'язані зі словом – лексемою), *синтаксичні* (пов'язані зі словосполученням і реченням), *фразеологічні* (фразеологізми) зображальні засоби, *тропи* (мовні звороти в переносному значенні). Вони використовуються в різних сферах спілкування: у художньому, публіцистичному, розмовному і навіть науковому стилі мовлення. В офіційно-діловому стилі мовлення вони вживаються рідко. Особливу роль засоби виразності відіграють у художньому мовленні: допомагають авторові створити художній образ, а читачеві – увійти у світ художнього твору, розкрити авторський задум (*Средства художественной выразительности*).

Досліджувана нами поема М. Киримли «Юсуф і Зулейха» датується XIII ст. За лексичним складом, фонетичною системою, граматичною будовою і стилістичними традиціями вона відображає тюркську писемну літературну мову, яка сформувалася на території тогочасного «Дешт-і-Кипчак».

Метою статті є дослідження засобів художньої виразності в поемі Махмуда Киримли. **Об'єкт** дослідження – текст твору «Юсуф і Зулейха», а **предмет** – лексика та вирази з цього твору.

Мета і завдання цієї статті зумовили використання таких загальнонаукових **методів** дослідження, як семантичний аналіз та контекстуальне спостереження.

Аналізом мови та індивідуального стилю, зокрема стилістичних засобів художньої виразності, у класичних творах українських та зарубіжних поетів і письменників займалися багато дослідників: О. Бандура, М. Моклиця, О. Галич, В. Назарець, Є. Васильєв, О. Григор'єв, О. Ситник, Н. Танько, С. Скрита та ін. У кримськотатарському літературознавстві та мовознавстві наразі немає цілісних завершених досліджень із цієї теми, чим і зумовлена актуальність нашого дослідження.

Основна частина. У сучасній лінгвістиці склалися чіткі уявлення про сутність звертання як мовної одиниці та його ознаки. Під лексемою «звертання» розуміється слово (або поєднання слів), що є такою конструкцією, яка вживається з метою привернення або втримання уваги співрозмовника.

У текстах з емоційно-експресивним забарвленням головну роль у звертанні відіграє ставлення до адресата мови або характеристика самого промовця. Залежно від того, які засоби художньої виразності вживаються у звертанні, створюються різні стилістичні різновиди цього мовного жанру.

Художні тексти містять велику різноманітність тропів і стилістичних фігур у формах звертання. Найбільш поширеними фігурами мови, які вживаються в жанрі звертання, є такі: *метафора, епітет, анафора, градація, інверсія, риторичне запитання, епіфора* та ін. (Олесик, 2013: 169).

Ідейно-художня структура твору виражає особливості світогляду письменника/поета та специфічні можливості тексту. Літературний твір є цілісним і завершеним ідейно-художнім відображенням життя, порівняно самостійним естетичним явищем. Для того, щоб проаналізувати мову тексту, необхідно враховувати роль, яку відіграють ті чи інші засоби, що використовуються письменником/поетом для створення конкретних і водночас узагальнених картин життя. На думку сучасних учених, посилення виразності мови досягається за допомогою використання тропів і стилістичних фігур.

Тропи – слова, які можуть мати пряме і переносне значення. Коли ми позначасмо словом явище, то акцентуємо увагу на якійсь основній його властивості. Вживаючи це слово, ми уявляємо явище в його загальному вигляді, в його основній функції (Безпечний, 1984: 61). Так, появу самого поняття «троп» пов'язують з еліністичною римською риторикою (Філоден, Цицерон, Гермоген та ін.). Давньоримський оратор Квінтіліан, наприклад, визначав троп як «вираз, перенесений для прикраси мови з його первинного, природного значення на інше, або, за висловом граматистів, вираз, перенесений з властивого для нього місця на місце, для нього не властиве» (Галіч, 2005: 205). Наприклад, словом *море* ми позначасмо великий водний простір із гірко-солоною водою. Це його головна ознака, його пряме значення. Але в морі ми можемо знайти ще багато інших властивостей та особливостей, наприклад для моря також характерні: *синява, безкрайність, глибина, безнастанне збурення* тощо – все це його вторинні ознаки. Отже, як бачимо, слово полісемістичне, багатозначне і може використовуватися не лише у своєму головному значенні, а й у вторинних. Вторинні значення можна взяти для характеристики інших явищ; одне слово ми характеризуємо другим, що головним значенням із ним не пов'язане, але в певному вторинному значенні з ним перегукується. Саме таке вживання слова, коли воно використовується в одному зі своїх вторинних значень для характеристики іншого явища, називають переносним значенням слова. Так, у фразі «*Його любов широка, як море*» слово *море* у своєму головному значенні не стосується любові, але воно ніби перехресується з ним в одному зі своїх вторинних значень (*широкий, безкрайність* тощо), тобто ця ознака і переноситься на любов. Наприклад, у висловах «*мінливе, як море*», «*синє, як море*» та ін. Слово *море* також уживається в переносному значенні. Отже, словесна майстерність письменника визначається не лише величиною його словникового запасу, а й умінням використовувати багатозначність слова, тобто вмінням уживати слова у вторинних, переносних значеннях, інакше кажучи, умінням змінювати основне значення слова. Способи зміни основного значення слова називаються *тропами* (гр. *tropos* – поворот). Використання тропів забезпечує барвистість мови. У тропі одне явище ніби пояснюється іншим, наприклад: *серце як камінь, зуби як перли, небо як шатро* та ін. Така властивість тропа, коли одне явище характеризується іншим, допомагає читачеві яскраво, життєво, барвисто, індивідуально уявити описуване явище, предмет, процес тощо. У цьому і полягає головна функція тропів. Завдяки властивості особливо яскраво характеризувати явища їх часто називають також образними або художніми засобами мови. Тропи мають властивість створювати емоційне ставлення до теми, навіювати ті чи інші почуття, тобто мають чуттєво-емоційний зміст. Створюючи тропи, письменник зосереджує увагу читача саме на тих рисах і властивостях, які вважає найістотнішими для конкретного предмета зображення. До тропів належать: *порівняння, епітет, метафора, персоніфікація, символ, алегорія, гіпербола* та ін. (Безпечний, 1984: 61).

Кількість і характер тропів залежать від творчого методу і стилю письменника. Аналіз літературознавчих джерел засвідчив, що вчені по-різному визначають види тропів. Наприклад, О. Бандура розрізняє тропи першої групи (епітет, порівняння, метафора, уособлення, алегорія, символ), та другої групи (метонімія, синекдоха, гіпербола, літота, іронія, оксиморон, перифраз, евфемізм) (Бандура, 1964).

Важливим засобом мовленнєвого оформлення літературного твору є його *синтаксис*, зокрема поетичний, що враховує таку будову речень і словосполучень, яка впливає на характер інтонацій, темп і паузи під час читання, на зміст і емоційність.

Елементами поетичного синтаксису вважають так звані «стилістичні фігури» – особливі лексичні конструкції, що відхиляються від певних синтаксичних норм і дають оригінальну форму для образного представлення художнього матеріалу. Слово у стилістичній фігурі, на відміну від тропа, не обов'язково виступає в переносному значенні (Стилістичні фігури у мові літературного твору, 2018).

Значне логічне, емоційне та експресивне навантаження у виразі, не беручи до уваги лексичного значення складників речення, мають лексико-синтаксичні стилістичні засоби. Одним із таких засобів є *градація*. У нижченаведеному чотиривірші автор використав *градацію* (*qarşı vardi, ağıladı, iñledi*).

جا ریه قارشو واردی باشن اجیب اغلادی اه یدوبن اکلدی اوغلن چون قایرو	Caire qarşı vardi, Başını açib ağıladı, Ah idüben iñledi, Oğlunı çün qayıru (19 dörtlük).	Служниця підійшла до нього, Відкривши голову, плакала, Ридма ридала Сумуючи за сином. (Переклад Е.А.)
---	--	--

(Къырымлы, 2013: 24; Кокиева, 2017: 59; Kirimli, 1960)

Градація – стилістична фігура (від лат. *gradatio* – поступове підвищення, посилення, утворених від крок, ступінь), що означає: 1) поступовість переходу від одного до іншого, від нижчого ступеня до вищого (і навпаки); 2) нанизування виразів із підсилювальним значенням (Словник іншомовних слів).

У наступних прикладах ми бачимо, як майстерно автор застосував стилістичну фігуру *градація*:

– *vardi, uyudı, kördi, sevinü* – *нішов, ліг спати, побачив (гарний сон), зрадів*:

بر کون اوینه واردی کیجه یاتوب او یودی بر خوش ابو دوش کوردی صبح طوردی سوینو	Bir күn evine vardi, Gice yatub uyudı. Bir hoş eyu düş kördi, Saba turdı sevinü (193 dörtlük).	Одного дня, пішовши додому, Ліг спати вночі. Побачивши дуже гарний сон, Прокинувся в гарному настрої. (Переклад Е.А.)
---	---	---

(Къырымлы, 2013: 44; Кокиева, 2017: 62; Kirimli, 1960)

– *satasın, batasın, etesin, şad ölü* – *віддаси, погрузнеш, зробиш, станеш радісним:*

آخر انى صطسن مال اچينه باطسن پادشاهلق اوتھسن تا اونجه شاد اولو	Ahır anı <i>satasın</i> , Mal içine <i>batasın</i> , Padişalıq <i>etesin</i> , Ta ölünce <i>şad ölü</i> (204 dörtlük).	Коли в одну мить продаси, Потім станеш заможним, Будеш правителем, І ти все це побачиш (будеш свідком до самої смерті). (Переклад Е.А.)
---	---	--

(Къырымлы, 2013: 45; Кокиева, 2017: 62; Kirimli, 1960)

Крім стилістичних фігур, автор використовує різні тропи (гіперболу, метафору тощо):

دیدى او غلومى صاتدک بنى قاتى اغلندک دیلم کی سن ده اغله قرق یل هج اینلمیو	Dedi: – Oğlumı sattıñ, Beni <i>qattu ağlattıñ</i> , Dilerim ki, sen de ağla, Qırq yıl iç iyilenmeyü (20 dörtlük).	Сказала: – Продав мого сина ти І мене змусив сильно страждати, Бажаю, щоб і ти так само плакав, Не зупиняючись сорок років. (Переклад Е.А.)
---	--	---

(Къырымлы, 2013: 24; Кокиева, 2017: 59; Kirimli, 1960)

У наведеному прикладі бачимо певну гіперболізацію: *qattu ağlattıñ* – *змусив твердо (сильно) плакати.*

Гіпербола (від гр. *hyperbole* – перебільшення) – різновид тропа, що полягає в перебільшенні характерних властивостей чи ознак певного предмета, явища або дії. Цей засіб виразності посилює експресію. Гіпербола порушує пропорції явища чи предмета, збільшуючи одне і лишаяючи без зміни інше (Моклиця, 2011: 395).

У тексті також вжито багато метафор. Наприклад: метафора *yüzün toprağa urdı* – *вклонилася до землі обличчям*, що має смислове навантаження «вклонилася Богу»:

بر صباح اورى دوردى يوزن طيراغه اوردى پارمغنى فالدردى حه ح جلب يالواردو	Bir sabah orı durdı, <i>Yüzün toprağa urdı</i> , Parmağını qaldırdı, Haq Çalaba yalvardı (27 dörtlük).	Одного разу, прокинувшись рано, Вклонившись Богу, Піднявши палець вгору, Молилася Богу. (Переклад Е.А.)
---	---	--

(Къырымлы, 2013: 25; Кокиева, 2017: 59; Kirimli, 1960)

Ще один приклад метафори: *anıñ qatından alğıl* – *навіть із пам'яті забери:*

يوسفنى ايركل انك قاتندان الكل فرقتنه ياندركل اغلسون اوغول ديو	Yusufını ayırğıl, <i>Anıñ qatından alğıl</i> . Furqatına yandırğıl, Ağlasın: «Oğul» – deyu (31 dörtlük).	Розлучи з Юсуфом, Із пам'яті зітри, Розлучи їх Нехай плаче, причитаючи «Сину мій». (Переклад Е.А.)
--	---	--

(Къырымлы, 2013: 25; Кокиева, 2017: 59; Kirimli, 1960)

Метафорою (від гр. *metaphorá* – перенесення) називається слово, значення якого переноситься на найменшування іншого предмета, пов'язаного з предметом, на який звичайно вказує це слово, рисами подібності (Галич, 2005: 213). Метафора, подібно до епітета та порівняння, ставить за мету конкретизувати уявлення про предмет, про який ідеться, шляхом указівки на певну його ознаку, що висувається на перший план, але метафора, на відміну від епітета й порівняння, вказує на цю ознаку не в прямій формі, не безпосередньо її називаючи, а шляхом заміни її словом, що містить у собі цю ознаку (Галич, 2005: 214).

اول حاتون ير كون مگر صغماز ايچينه خير اول دوشى تقرير ايدر معنسينه سونو	Ol hatun bir kün meger, <i>Sıgmaz içine haber</i> . Ol düşü taqırir ider, Manisine sevinü (62 dörtlük).	Одного дня жінка, Від новини не знаходячи місця, Розтлумаченому сну Раділа дуже сильно. (Переклад Е.А.)
---	--	--

(Къырымлы, 2013: 29; Кокиева, 2017: 61; Kirimli, 1960)

У цьому прикладі автор використовує метафору *sıgmaz içine haber* – *новина, яка не може розміститися в душі*. Звичайно, це вживається не в прямому значенні. Головний герой розповів розтлумачений батьком свій сон тітці та попросив нікому не розказувати. Цій новині вона дуже зраділа та не могла знайти собі місця, адже сон віщує про те, що Юсуф стане правителем.

يوسفك قرداشلرى ايشتديلىر خبرى هب فرردى اشلرى يوسفى كونليو	Yusufiñ qardaşları İşttiler haberi. <i>Ep qarardı içleri</i> , Yusufi künüleyü. (63 dörtlük).	В Юсуфових братів, Почувши новину, Від ревнощів у них В душі все почорніло. (Переклад Е.А.)
--	--	--

(Къырымлы, 2013: 29; Кокиева, 2017: 61; Kirimli, 1960)

У цьому чотиривірші автор знову використовує *метафору*, описуючи братів Юсуфа: *ep qarardı içleri – в душі все почорніло*, тобто почувши новину, що Юсуф обраний, братам від заздощів стало погано.

Описуючи єгипетського торговця, автор знову вдається до використання метафори: *dilinden yalan kelmez – з язика ніколи не зірветься брехня*, тобто дуже чесна людина:

مالن حسان بلمز دلندن يالان كلمز هرگز خطا ايش قلماز غايته ايو خلو	Malın Isabın bilmez, Dilinden yalan gelmez. Hergiz hata iş qılmaz, Gaette eyu hulu. (192 dörtlük).	Не знає кількості своєї власності (дуже заможний) З язика (вуст) ніколи не зірветься брехня, Ніколи не зробить помилок, Загалом, дуже добра людина. (Переклад Е.А.)
---	--	---

(Къырымлы, 2013: 44; Кокиева, 2017: 62; Kirimli, 1960)

kün indigin – сонце сіло, тобто автор має на увазі, що наш персонаж, торговець, пережив скрутні часи:

ایدور اول ییره واردک کون اندوکن هم کوردک دورری مرجان کی دردک سندقلرن دولدورو	Aydur: Ol yire vardıñ, Kün indigin em kördiñ, Dürr-i mercan ki derdiñ, Sandıqlarını toldıru (202 dörtlük).	Каже: Ти пішов у те місто, Переживши скрутні часи. Твої страждання – перлини та корали, Ти заповниш ними свої скрині. (Переклад Е.А.)
---	--	--

(Къырымлы, 2013: 45; Кокиева, 2017: 62; Kirimli, 1960)

У тексті метафора найчастіше виконує експресивну функцію, збагачуючи мову і надаючи їй цікавості.

Такий засіб виразності, як *enimet*, відображає авторське сприйняття світу, тому обов'язково висловлює будь-яку оцінку і має суб'єктивне значення. Всі кольоропозначення в художньому тексті є епітетами. У поемі ми бачимо яскраві приклади епітетів: *qizaruban kün doğdı – червоне сонце народилося*, *qara bulut qopdı – зірвалася темна хмара*:

حوش تمام erte اولدی قزاروبن کون دوغدی بر قرا بولت قويدی یلدرملر شاقیوی	Hoş tamam erte oldu, Qizaruban kün doğdı. Bir qara bulut qopdı, Yıldırımlar şaqıyu (279 dörtlük).	Нарешті настав приємний ранок, Червоним променем сонце народилося. Потім нависла темна хмара, Засвітилися блискавки. (Переклад Е.А.)
---	---	---

(Къырымлы, 2013: 53; Кокиева, 2017: 65; Kirimli, 1960)

Далі в поемі за допомогою метафори *Bu belâ bize geldi – нас наздогнало нещастя* автор підкреслює, дає настанову, що до Бога потрібно звертатися постійно. Дослівно цей вираз перекладається як «Прийшла до нас біда»:

بیلورم اندن اولدی بو بلا بیزه کلدی کرسینا یلواردی بو اوغلاچق اغلاوی	Bilürim-andan oldu, Bu belâ bize geldi. Tañrısına yalvardı Bu oğlançiq ağlayu (284 dörtlük).	Знаю, що це сталося через те, Нас це нещастя наздогнало. Цей хлопець плачучи Звернувся до Бога. (Переклад Е.А.)
--	--	--

(Къырымлы, 2013: 54; Кокиева, 2017: 66; Kirimli, 1960)

Також ми можемо спостерігати, як автор під час опису вроди головної героїні Зулейхи в одному чотири-вірші вживає два тропи: *enimet* і *порівняння*.

Порівнянням (лат. *comparatio*) називається лексичний вираз, у якому уявлення про зображуваний предмет конкретизується шляхом зіставлення його з іншим предметом, таким, що містить у собі необхідні для конкретизації уявлення ознаки в більш концентрованому виявленні (Галич, 2005: 211).

Порівняння має тричленну будову:

1) те, що порівнюється, або «предмет» порівняння (лат. *comparandum*);

2) те, з чим порівнюється, тобто «образ» (лат. *comparatum*);

3) те, на основі чого порівнюється одне з іншим, ознака, за якою відбувається зіставлення (лат. *tertium comparationis*) (Галич, 2005: 211).

Наприклад:

– *güneşe beñzer yüzü* – обличчям схожа на сонце (автор порівнює обличчя дівчини із сонцем);

– *ıçtaq qızı sıfatlu* – зовні легка, наче літає (поет показує, що дівчина зовні дуже тендітна).

Можна також виокремити певний символ, літературно-художній образ: *güneş – сонце*, що символізує світло, втілення добра.

Символ – знак, розпізнавальна прикмета, такий тип художнього образу, в якому конкретно-чуттєва даність предмета зображення, тобто його чуттєвий образ, разом із власним має значення вказівки на такий предмет, явище або ідею, які безпосередньо в зображуване не входять (Галич, 2005: 107).

بەك دىڭلە ىشۋ سۆزۈ
زىلھا تىمۇز قىزى
كۈنئىشە بەكزىر يۈزى
اۋچماق قىزى سىفتلىرى
Bek diñle işbu sözü,
Zeliha Taymuz qızı,
Güneşe beñzer yüzü,
Uçmaq qızı sıfatlu (390 dörtlük).
Слухай, бек, ці слова,
Про Зулейху Таймуза доньку,
Обличчям схожа на сонце,
Зовні легка, наче літає. (Переклад Е.А.)
(Къырымлы, 2013: 65; Кокиева, 2017: 67; Kirimli, 1960)

Образ, який створюється тропом, будується на порівнянні (явному або прихованому), що народжує нове, переносне, з іншими значеннями слова або поєднання слів. У нашому тексті у 203-му та 224-му чотиривіршах бачимо опис головного героя: **Hubluğına imrenü** – *Захоплюючись (засліплений) красою; Ya Beşir! Haza ğulâm* – *О щастя моє! Цей хлопець; Sanasıñ bedr-i tamam* – *Ти переконаєшся, що станом бездоганний він; Sureti cedd-ül enam* – *Образ Великої людини; Bir ferişte sıfatlu* – *Янгол на землі.*

اول ى ازويه واراسن
بر قوا اوغلان
انى صتون الاسن
هوبلوغنه امرانو
Ol yazuya varasıñ,
Bir qul oğlan bulasıñ.
Anı satun alasıñ,
Hubluğına imrenü (203 dörtlük).
Прислухайся до написаного,
Ти знайдеш хлопця-невільника.
За мить купиш його,
Захопившись (засліплений) красою. (Переклад Е.А.)
(Къырымлы, 2013: 45; Кокиева, 2017: 62; Kirimli, 1960)

يا بىشر هزال غلام
صناسين بد ى تمام
صورت جد الانام
بر فرشته صفتلو
– Ya Beşir! Haza ğulâm,
Sanasıñ bedr-i tamam.
Sureti cedd-ül enam
Bir ferişte sıfatlu (224 dörtlük).
– Моє щастя! Цей хлопець,
Ти переконаєшся, що станом бездоганний він.
Образ Великої людини,
Янгол на землі. (Переклад Е.А.)
(Къырымлы, 2013: 47; Кокиева, 2017: 63; Kirimli, 1960)

У наступних прикладах автор застосовує такі стилістичні фігури, як риторичне запитання та інверсія, повтори тощо. За характером відступу від узвичаєних синтаксичних норм побудови фрази всі наявні стилістичні фігури мовлення можна поділити на такі типи: фігури, пов'язані з відхиленням від певних логіко-граматичних норм оформлення фрази (інверсія, анаколуп, еліпсис, асиндетон (або безсполучниковість)); фігури, пов'язані з відхиленням від певних логічно-сміслових норм оформлення фрази. У межах останнього типу можна виділити три групи фігур: повтори, зіставлення і протиставлення слів та більших або менших мовних величин (Галич, 2005: 224).

Риторичним є запитання, яке ставиться з метою не отримання відповіді, а афористичного узагальнення загальновідомої або очевидної думки. Інколи поставлене автором запитання мотивує подальше розгортання художнього викладу, яке розкриває ті чи інші смислові аспекти, пов'язані із запитанням (Бандура, 1964: 238). Наприклад: «– Ayıt, qandasıñ? – dedi. – **Qıldıñ sen beni delü**»:

اۋچ يىلدا يىنه كوردى
زىلھا يىنه سوردى
ايت قاندهسن ده دى
قلىك سن بنى دلۇ
Üç yılda yine kördi,
Zeliha yine sordı:
– Ayıt, qandasıñ? – dedi.
– **Qıldıñ sen beni delü** (407 dörtlük).
Прошло три роки, знову побачила,
І знову питає Зулейха:
– Кажі, де ти?
– Збожеволіла я від тебе. (Переклад Е.А.)
(Къырымлы, 2013: 67; Кокиева, 2017: 67; Kirimli, 1960)

Синтаксичні стилістичні засоби поеми виконують різноманітні функції. Вони не тільки додають динамічності розповіді та створюють ритміку твору, а й виражають різні відтінки почуттів та посилюють драматичний чи будь-який інший емоційний ефект.

Транслітерація з оригіналу (інверсія)	Прямий порядок слів	Переклад
Bir söze başlayalum Evvelin Allah – deyü. Em inayet ol diye Fadli bismillah – deyü.	Evvelin Allah – deyü Bir söze başlayalum. Fadli bismillah – deyü Em inayet ol diye.	З Іменем Аллаха Починаємо нашу оповідь. І щоб це було на благо, Починаємо з бісміллях.

Інверсія (лат. *inversio* – перевертання, переміщення) – стилістична фігура, побудована на порушенні того порядку слів у реченні, який здається нормованим, звичайним (Галич, 2005: 226).

تاكرى سلطانلىق وردى
ريان بر سبب اولدى
پس يوسف سلطان اولرى
مصر ايچند بللو
Tañrı sultanlıq verdi,
Reyan bir sebep oldı,
Pes, Yusuf sultan oldı,
Mısır içinde bellü...(831 dörtlük).
Бог дарував йому султанство,
Реян був причиною того,
Що Юсуф став султаном,
Відомим на весь Єгипет. (Переклад Е.А.)
(Къырымлы, 2013: 112; Кокиева, 2017: 72; Kirimli, 1960)

Крім того, в досліджуваному тексті є *фігури повтору*, а саме *звукові*, які поділяються на: *алітерацію*, *асонанс*, *риму* (повтор звуків наприкінці віршових рядків або складових частин). Це можна побачити в усіх прикладах, наведених у нашій роботі.

У подальших розвідках плануємо більш глибоко дослідити проблематику, окреслену в цій роботі.

Висновки. Аналіз стилістичних елементів у поемі «Юсуф і Зулейха» М. Киримли показав, що образність і експресивність у його художньому творі спирається на індивідуальні тропи в поєднанні з фігурами. Слід наголосити на особливій ролі метафор, епітетів, які збагатили твір, і на стилістичній фігурі градації у створенні інтонації невдоволення, обурення, а також на використанні інверсії. Варто вказати на майстерне застосування письменником риторичних фігур і фігур повтору.

Використання мовних засобів виразності демонструє добре авторське володіння мови та знання її виразних засобів, свідчить про освіченість, словниковий запас, образне мислення письменника.

Список використаних джерел:

1. Безпечний І. Теорія літератури. Торонто : Видавництво «Молода Україна», 1984. 304 с.
2. Бандура О.М. Мова художнього твору : [нарис]. Київ : Дніпро, 1964. 121 с.
3. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури : підручник ; за наук. ред. О. Галича. 2-ге вид., стереотип. Київ : Либідь, 2005. 488 с.
4. Къырымлы М. Юсуф ве Зулейха: тарихий дестан неширге азырлагъан Фазыл Р. [арап уруфатындан латинге транслитерация япкъан Къонъуратлы К.]. Симферополь : КъДЖИ «Къырымдевокъувпеднешир» нешрияты, 2013. 220 с.
5. Кокієва А. Интегрирленген курс «Къырымтатар ве джиан эдебияты» 9 сыныф, окъутув къырымтатар тилинде алып барылгъан умумтасил мектеплери ичюн дерслик. Черновцы : Букрек нешрият эви, 2017. 288 с.
6. Моклиця М. Вступ до літературознавства : посібник для студентів філологічних факультетів. Луцьк, 2011. 467 с.
7. Олесик А.В., Моисеева Л.С. Средства художественной выразительности в формулах обращений. *Социально-экономические явления и процессы*. 2013. № 3 (049). С. 169–173.
8. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%E3%F0%E0%E4%E0%F6%B3%FF> (дата звернення: 25.01.2021)
9. Средства художественной выразительности. URL: http://russkiy155.blogspot.com/p/blog-page_18.html (дата звернення: 26.01.2021)
10. Стилістичні фігури у мові літературного твору. URL: <https://studfile.net/preview/7163442/page:8/> (дата звернення: 27.01.2021)
11. *Kirimli M. Yusuf ile Züleyha / Mahmud Kirimli, neşirge azırlayan I.H. Ertaylan; İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları. No 860. İstanbul, 1960. 122 s.*

References:

1. Bezpechnyi I. (1984) *Teoriia literatury [Theory of literature]*. Vydavnytstvo Moloda Ukraina, Toronto: Kanada, 304 s. [in Ukrainian].
2. Bandura O.M. *Mova khudozhnoho tvoru : [narys] / O.M. Bandura. Kyiv : Dnipro, 1964. 121 s.*
3. Halych O. *Teoriia literatury : pidruchnyk [Theory of literature]*. O. Halych, V. Nazarets, Ye. Vasyliiev ; za nauk. red. O. Halycha. 2-he vyd., stereotyp. Kyiv : Lybid, 2005. 488 s.
4. Qırımly M. (2013) *Yusuf ve Züleyha: tarihiy destan neşirge azırlağan Fazıl R. [arap urufatından latinge transliteratsiya yapqan Qonuratlı K.]. Simferopol : QCI «Qırımdevoquvpedneşir» neşriyatı, 220 s.*
5. Kokiyeva, A. (2017) *Integrirlengen kurs ,Qırımтатар ve cian edebiyatı [9 sınıf, oqutuv Qırımтатар tilinde alıp barılğan umumtasil mektepleri için derslik]*. Chernovtsy: Bukrek, 288 s. [in Crimean Tatar].
6. Moklytsia M. *Vstup do literaturoznavstva : posibnyk dlia studentiv filolohichnykh fakultetiv. Lutsk, 2011. 467 s.*
7. Olesik A.V. *Sredstva khudozhestvennoi vyrazitelnosti v formulakh obrashchenii / A.V. Olesik, L.S. Moiseeva Sotcialno-ekonomicheskie iavleniia i protsessy. 2013. № 3 (049). S. 169–173. [in Russian]*.
8. *Sloynyk inshomovnykh sliv*. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%E3%F0%E0%E4%E0%F6%B3%FF> (data zvernennia: 25.01.2021)
9. *Sredstva khudozhestvennoi vyrazitelnosti*. URL: http://russkiy155.blogspot.com/p/blog-page_18.html (data obrashcheniia: 26.01.2021)
10. *Stylistychni fihury u movi literaturnoho tvorü*. URL: <https://studfile.net/preview/7163442/page:8/> (data zvernennia: 27.01.2021)
11. Ertaylan, I. H. (Ed.). *Kirimli, M. (1960). Yusuf ile Züleyha. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları. [in Turkish]*